

UTBLICK
KUBAS KONSTSCEN

Bara timmar efter att Castros död blivit känd greppade gatukonstnären Danilo Maldonado Machado sprayflaskan... Dagen efter greps han av polis. Vad händer med Kubas konstscen efter 60 år av kontroll? Jonas Cullberg har besökt Havanna.

EN MOTSÄGELSEFULL PLATS FÖR KONST

TEXT OCH FOTO JONAS CULLBERG

சென்னை நகராட்சி நிர்வாகம்

UTBLICK
KUBAS KONSTSCEN

▲ Christian Gundín Garcia.

Till höger: Vernissage på galleriet El Apartamento.

KINDPUSSARNA SMATTRAR så att det låter som en större fågelflock inne på galleriet El Apartamento i Havannastadsdelen Vedado. Unga kubaner med mojito-glas i händerna trängs vid de svartvita fotografierna och på balkongen med utsikt över havet och den 28-gradiga Havanna-kvällen. Vi är i ett höghus på femte våningen i en lägenhet som gjorts om till ett oberoende galleri. Den här torsdagskvällen är det vernissage för en utställning med den spanske konceptkonstnären Joan Fontcuberta och den kubanske fotografen Leandro Feal.

Galleriinnehavaren, 32-åriga Christian Gundín Garcia, hälsar på gästerna, klädd i t-shirt, svarta jeans och sneakers. De senaste åren har Kuba vänts upp och ner och det har påverkat landets konstscen.

– Skillnaden är otrolig sedan de diplomatiska relationerna med USA blev bättre. Det internationella intresset har blivit så mycket större, säger Christian Gundín Garcia, som samlat konst sedan 20-årsåldern och öppnade galleriet på prov under Havannabiennalen 2015.

I december 2014 återupptog presidenterna Barack Obama och Raúl Castro relationerna mellan sina länder efter ett halvt sekels iskyla. Sedan dess har det gått fort. Den amerikanska ambassaden har öppnat på nytt. I höstas började det gå dagliga – ofta fullbokade – flyg mellan städer i USA och Havanna och det har blivit mycket lättare för amerikaner att besöka Kuba.

De uppmjukade relationerna och den växande turismen har också skapat en boom kring kubansk konst. Här fanns sedan länge en mycket levande konstscen och de amerikanska samlarna slåss om att vara först om fynden.

– Det är många som kommer till El Apartamento: styrelsemedlemmar från museer som Guggenheim i New York, Bronx Museum of the Arts och Philadelphia Museum of Art. De vill se vad som händer här, säger Christian Gundín Garcia.

Sedan Fidel Castros revolution sparkade ut den USA-vänliga diktatorn Fulgencio Batista 1959 har konst och kultur både kontrollerats och stöttats av regeringen. Det stora konstnärliga universitetet i Havanna, Instituto Superior de Arte, och landets många konstskolor har spotat ur sig tekniskt skickliga talanger. Konst har också spelat en viktig ekonomisk roll för Kuba eftersom konstverk varit undantagna från USA:s

handelsembargo och har kunnat ge importintäkter till staten. Konstnärer har haft en annan frihet än resten av folket och kunde resa utomlands för att besöka utställningar redan innan det blev möjligt för kubaner att lämna landet utan speciellt tillstånd 2013.

Även om Fidel Castro lämnade över presidentposten till sin bror Raúl 2008 har han funnits kvar i bakgrunden som den starkaste symbolen för Kuba. Men på kvällen den 25 november 2016 berättade Raúl Castro i statlig tv att hans bror var död, och avslutade det korta inslaget med budskapet »framåt mot segern«. Ett par timmar senare greppade gatukonstnären Danilo Maldonado Machado sprayflaskan.

HAVANNAS GATOR låg öde och det vanliga sorlet från barer och folkliv hade slocknat. Regeringen hade utlyst nio dagars landssorg med förbud mot all alkoholförsäljning. På en vägg intill hotellet Habana Libre i Vedado skrev Danilo Maldonado Machado två till synes skyldiga ord: *Se fue*. »Han är borta«. På förmiddagen dagen därpå kom polisen när Danilo Maldonado Machado satt i telefon med sin flickvän hemma i lägenheten. En och en halv månad senare sitter han fortfarande i fängelse.

Det är inte första gången han har problem med den kubanska bristen på yttrandefrihet. I december 2015 greps han för att ha transporterat två grönmålade grisar med namnen »Raúl« och »Fidel« skrivna på ryggarna och planerat att släppa ut dem på en konstutställning som hölls i en park i staden. Machado, som går under artistnamnet El Sexto, »den sjätte«, satt inne tio månader för det tilltaget, utan rättegång.

– Jag är väldigt orolig, det senaste jag hörde från honom är att han hungerstrejkar, berättar

Statyer av Fidel Castro är förbjudna men runt om i Havanna syns han på affischer och väggmålningar.

hans vän konstnären Reynier Leyva Novo.

Vi sitter på balkongen till hans ljusa lägenhet nära havet i förorten Miramar. Novo gäspar och drar handen genom sitt stora hårburr. Han var på vernissagen på El Apartamento, kom hem klockan fem på morgonen och försöker rekonstruera gårdagskvällen genom att titta på suddiga bilder på sin Iphone. Han upptäcker bland annat att han träffade på Raúl Castros barnbarn Vilma i barvimlet efter vernissagen.

Novos konst kretsar kring makt, historia och politik, och handlar ofta om att ge dessa fenomen en konkret form. I *Doften av krig* samarbetade han med en parfymskapare och en historiker för

att återskapa doften av tre slag i Kubas självständighetskrig mot Spanien 1898, med hjälp av föremål från slagfälten som palmlöv, örter och flodvatten. Novo tangerar ofta gränsen för vad som får sägas på Kuba, men till skillnad från El Sexto gör han det på ett sätt som kringgår censur och kontroll. På Havanna-biennalen 2015, en av västra halvklotets största konsthändelser, ställde han ut installationen *Fem nätter*. Där räknade han med hjälp av ett egenutvecklat datorprogram ut hur mycket bläck som användes för att skriva fem revolutionära manifest från lika många totalitära regimer: Hitlers, Lenins, Mao Zedongs, Khadaffis och Fidel Castros. Med

UTBLICK
KUBAS KONSTSCEN

bläcket målade han sedan svarta rektanglar, en för varje skrift, på väggarna till 1500-talsfortet La Cabaña i Havanna.

– Det är intressant att se hur ett enormt historiskt skeende kan sammanfattas med bara några ord på en bit papper. Till exempel nationaliseringen på Kuba efter revolutionen, när regeringen tog all industri och andra tillgångar. En enorm förändring, men själva dokumentet som ligger till grund är bara på fyra sidor.

Att placera Fidel Castro och hans ord i den mindre sympatiska skaran av diktatorer är kontroversiellt på Kuba. Men Novo hade en enkel strategi för att kringgå de statliga inspektörer som besöker utställningar på Kuba för att kontrollera att konsten är fri från olämpliga budskap.

– Den första dagen, när det var som mest folk på utställningen, lät jag bli att sätta upp någon förklaring till de svarta bläckrutorna. Kontrollanterna såg dem bara som abstrakta konstverk. Andra dagen gick jag dit och satte upp förklaringarna, och kontrollanterna kom inte tillbaka.

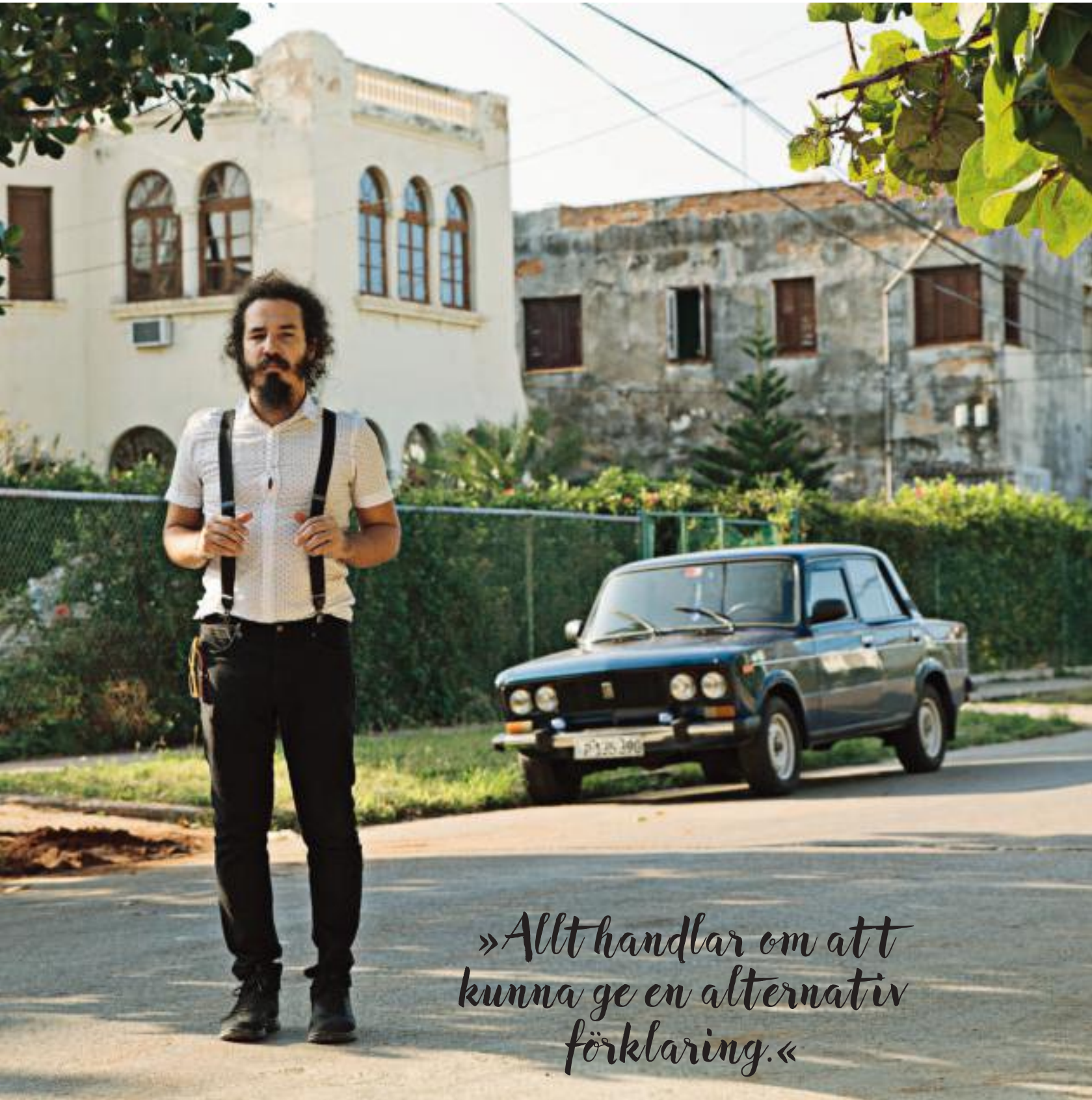
Andra gånger handlar det bara om att vara så tvetydig att konstverket inte uppfattas som regimkritiskt, som när Novo ställde ut en gris under samma biennial.

– Det är en grisras som är vanlig på Kuba, en korsning som avlades fram för att vara välanpassad för varmt klimat. Jag gick runt på biennalen och lät den få mat på restauranger i utställningshallen. Beskrivningen av konstverket var »*skriv inte här*«. Det var självklart en referens till fängslandet av El Sexto. Men när polisen frågade mig förklarade jag att konstverket handlade om Kubas oberoende, och att kopplingen till El Sexto bara var en slump. Allt handlar om att kunna ge en alternativ förklaring.

Parallellt med hypen kring kubansk konst och samtidigt som amerikanska turister strosar runt med nyinköpta cigarrer och Che Guevara-t-shirts längs med strandpromenaden Malecón är köerna långa till matbutikerna. Det är glest på hyllorna; de rekordmånga turisterna har lett till livsmedelsbrist och höjda priser. Det kan också vara svårt att få tag i konstmaterial. Och så är det problemet med att Kuba är ett av världens minst uppkopplade länder. Det är olagligt att ha internet hemma, utom för en bråkdel av de statsanställda. Sedan sommaren 2015 har det

Reynier Leyva Novo är en av Kubas mest omtalade unga konstnärer.

»Allt handlar om att
kunna ge en alternativ
förklaring.«

UTBLICK
KUBAS KONSTSCEN

dykt upp ett 40-tal wifi-zoner runt om i staden där gamla och unga kubaner sitter tätt intill varandra böjda över sina mobiltelefoner. Men för att koppla upp sig en timme behöver man köpa ett skrapkort med en kod som kostar motsvarande 20 kronor; en hutlöst hög summa för de flesta kubaner. Kortet är ofta slutsålda, och vid de flesta wifi-zonerna rör sig internetlangare, viskar »wifi, wifi«, och bjuder ut kort för 30 kronor styck.

För konstnären Glenda León, som delar sin tid mellan Madrid och Havanna, är internetbristen ett av de största problemen.

– Det är genom internet som människor får tillgång till information nuförtiden. Men inte på Kuba. I mitt arbete gör jag en hel del research, och om biblioteken åtminstone var uppdaterade kunde jag gå dit och låna några böcker. Men de är föråldrade.

När jag träffar henne i ateljén i Vedado förbereder hon en utställning på sitt galleri i Barcelona och en i Rom. Hon har en bakgrund inom klassisk balett och har kvar intresset för musik och ljud i sin konst. Trots bristerna har livet på Kuba sina fördelar, som subventionerade hyror och gratis sjukvård och utbildning. Läskunnigheten och medellivslängden är hög.

– När du inte har så många valmöjligheter när det gäller mat, kläder, konstmaterial, saker i allmänhet, så kommer du närmare kärnan i livet. Det gör livet besvärligare på vissa sätt men också rikare, säger Glenda León.

– Och det är fortfarande möjligt att se stjärnhimlen, mitt i Havanna. Dessutom är Kuba en intressant och lockande plats att besöka för konstamlare, mer spännande för dem än Montreal eller Madrid. Det gynnar mig som konstnär här.

Hur påverkas konsten av det stora internationella intresset?

– Unga konstnärer visar en viss desperation när det gäller att sälja, och vi ser mer av måleri än andra konstnärliga uttrycksformer eftersom det säljer bättre. Det påverkar också de mänskliga relationerna. Folk bli mer själviska. Jag känner mer släktskap med 1980- och 1990-talens kubanska konstscen, som var mer romantisk.

I EN LÄGENHET i Miramar driver Carlos Garaicoa ett projekt som fungerar som en brygga mellan de olika generationerna av kubanska

Fidel Castro lät sätta upp 148 flaggstänger för att skymma USA:s ambassad i Havanna.

konstnärer och ger de yngre en skjuts ut i världen. Sedan början av 1990-talet har Garaicoa utforskat staden som fenomen genom en rad olika konstformer, från skulptur, fotografi och installationer till keramik och teckningar, ofta med Havanna som utgångspunkt.

Nu är han en av landets mest eftertraktade konstnärer och kryssar mellan världens biennaler och konstmässor. I sitt projekt *Artist X Artist* låter han en utländsk ung konstnär bo och arbeta i lägenheten i Havanna under en period och samtidigt arbeta med konstprojekt på en lokal lågstadieskola. Projektet hjälper också unga kubanska konstnärer att knyta kontakter utomlands. När jag träffar Carlos Garaicoa arbetar han med en konstbokutställning i lägenheten och tömmer kartonger på det kala golvet.

– Den här lägenheten är ett väldigt politiskt ställe eftersom jag bjuder in utländska konstnärer som får möjlighet att arbeta, tänka och interagera med verkligheten på Kuba. Det ger också konstnärer här möjlighet att hitta kontakter på en annan konstscen, i ett annat samhälle. Det är viktigare än att göra politisk konst i form av samhällskritiska konstverk. Jag bryr mig inte om sådant.

Men Carlos Garaicoas konst är onekligen samhällskommenterande. Den kretsar ofta kring arkitekturen i Havanna, där husen i stora delar av staden lämnats att sakta smulas sönder sedan revolutionen 1959. I sin konst bygger han om Havannas stadskärna och skapar nya utopiska städer. Även han bor delvis i Madrid, men ser Havanna som en perfekt spelplats för sin konst.

– Havanna är full av motsägelser, med skönheten, förfallet, politiken, historien, dekadensen. Utifrån Havanna kan jag diskutera politik, min egen historia och mitt lands historia.

Vad tycker regeringen om dig och din

»Kuba är en lockande plats för konstsamlare.«

Glenda León bor i Havanna och Madrid.

konst? Du är väldigt framgångsrik internationellt, är de stolta?

– Ja, det är de. Regeringen stöttar min karriär på många sätt. Självklart är jag inte överens med politiken här på flera punkter och det är därför jag bor utomlands periodvis. Det är viktigt att ha yttrandefrihet, att regeringen inte petar i konstnärers verk. Det leder till självensur.

Frågan är vart landet är på väg. Raúl Castro är 85 år gammal och lär inte sitta vid makten länge till. Och i USA styr nu Donald Trump, som under valrörelsen hotade med att stänga dörren till Kuba igen. Även om Fidel Castro var borta från den politiska makten de senaste åren innebär hans död en psykologisk omställning.

Som svar på frågan om vilka konsekvenser Fidels död får för Kubas konst pekar Reynier Leyva Novo på de fem svartvita fotografier som

hänger inramade ovanför hans soffa:

– Inspiration!

Serien kallas *En vacker dag* och innehåller klassiska fotografier på Fidel Castro i olika situationer – han spelar domino med soldater, håller tal, möter en blind pojke – men där den skäggige revolutionsikonen har retuscherats bort och skapat ett märkligt tomrum i bilderna. En lek med hur auktoritära ledare ofta suddar ut folk som hamnat i onåd ur historien. Bilderna blev färdiga strax innan Castros död.

– På många sätt dog Fidel Castro för länge sedan, säger Novo, och syftar på att ledaren höll sig i bakgrunden de sista åren.

Reaktionen på El Sextos graffiti talar mot att trycket på regimkritiska konstnärer kommer att minska. Människorätsorganisationer uppmärksammar att trakasserier och godtyckliga

Glenda León, *Objecto Magico Encontrado # 5*.

FYRA PLATSER FÖR KONST I HAVANNA:

STUDIO 7 Y 60.

Att besöka privata konstateljéer har blivit populärt bland turister. En av de mer intressanta är detta konstkollektiv, inhyst i ett modernistiskt 1950-talshus i västra Havanna. Öppet efter överenskommelse, maila contact@studio7y60.com <http://studio7y60.com>

GALERIA HABANA.

Prestigefyllt statligt galleri. Öppnade 1962, tre år efter Castros revolution, för att stötta kubanska talanger. Samtida kubansk konst. www.galeri-habana.com

MUSEO NACIONAL DE BELLAS ARTES.

Kubas största konstmuseum, här finns allt från 1600-talsmåningar av spanska kolonisation till 1960-talets kubanska version av popkonst. www.bellasartes-cuba.cult.cu

GALERIA CONTINUA.

Det italienska galleriet öppnade en filial i Havanna under biennalen 2015. Ställer ut kubanska samtida konstnärer och internationella stjärnor. www.galleriacontinua.com

UTBLICK KUBAS KONSTSCEN

gripanden av demokratiaktivister och oberoende journalister har blivit fler den senaste tiden.

– Men visst är det en förändring att den fysiske Fidel inte finns längre. Kanske är det ett steg mot verklig förändring. Nu får vi se vad som händer. Ett problem är att många av de konstnärer och andra intellektuella som skulle kunna göra landet bättre har flyttat härifrån.

Tänker du stanna kvar på Kuba?

– Så länge jag trivs, säger Novo medan kvällsbriserna sveper in genom de öppna fönstren. Jag vill vara en del av förändringen här. Och på många sätt har jag en privilegierad situation. Jag gör vad jag vill och tjänar pengar på det. ☺

Jonas Cullberg är frilansjournalist bosatt i New York.

*När intervjuerna till detta reportage gjordes på Kuba var konstnären Danilo Maldonado Machado gripen. Han släpptes den 21 januari i år.

Statlig wifi-zon i Havanna.